

EL "MONTE-PÍO" DE SANTA OLIVA (1879-1938)

JOAN LATORRE I SOLÉ

En el present treball pretenem analitzar una institució que en el seu temps va tenir gran importància per al poble de Santa Oliva, però que ara, amb el pas dels anys, quasi ningú no sap que va existir. El "Monte-pío de Socorros Mútuos de Santa Oliva" és una mostra de fins a quin punt l'associacionisme agrari s'expandí pels pobles de Catalunya a cavall dels segles XIX i XX.

Tractarem de les fonts d'informació que hem emprat per fer el seu estudi, comentarem els diversos reglaments que va tenir, les finalitats de la institució, la seva vessant religiosa (que era la base sobre la qual s'assentà fins al 1920), el component humà i els aspectes econòmics.

EL "MONTE-PÍO" DE SANTA OLIVA (1879-1938)

INTRODUCCIÓ⁽¹⁾

Fa poc que vam presentar la primer part de la investigació del fenomen religiós a Santa Oliva,⁽²⁾ i va ser llavors quan oferírem unes dades inicials sobre aquesta institució. Però, en ser l'objecte d'estudi un tema molt més ampli, la qüestió del "Monte-pío de Socorros Mútuos de Santa Oliva"⁽³⁾ quedà molt diluïda. La necessitat de realitzar una investigació específica era evident. Ara, amb la posterior aparició del llibre d'actes del "Monte-pío"⁽⁴⁾ i alguns altres papers nous, hem vist com s'obria la porta per poder-ho fer.

Si fem una anàlisi de la nostra institució més enllà de la seva vessant de l'associacionisme agrari, és molt important destacar que va tenir el seu origen al voltant de la parròquia de Santa Oliva. Això, però, li suposà que entorn l'any 1920 patís l'atac per part de sectors antireligiosos i que, en conseqüència, des d'aquell moment continués com una organització plenament laica.

A partir de la dècada dels vuitanta del segle XIX es detecta a Santa Oliva un relaxament en la pràctica i en les manifestacions de tipus religiós, la qual cosa anirà degenerant durant el que restarà de segle i les primeres dècades del següent.⁽²⁾ Això coincideix amb la creació del "Monte-pío". Podem considerar que aquesta institució es va plantejar com un intent de mantenir uns lligams entre la parròquia i la gent del poble a través d'uns mitjans que ultrapassaven l'àmbit estricte de la fe i s'endinsaven en el camp social. Com es veurà, per l'Església local aquesta estratègia va resultar positiva fins al 1920, al

mateix temps que el poble en conjunt també se'n beneficià fins i tot bastant més enllà d'aquesta data.

EL "MONTE-PÍO" (1879-1938)

Les gestions prèvies a la seva fundació es van fer durant el 1878. Cal considerar com a data oficial de l'inici de la seva activitat l'1 de gener de 1879. Tot això quedà recollit en un interessantíssim document⁽⁵⁾ escrit el 1887, però que és en bona part còpia d'un de 1878. Es tracta de deu fulls amb la lletra del qui fou rector de Santa Oliva entre 1887 i 1897, mossèn Joan Homs i Arenes. Contenen la transcripció literal de la proposta de reglament del "Monte-pío". En acabar el seu extens text, llegim a continuació:⁽⁶⁾

"Pasen las Presentes Ordenanzas, para que obliguen a todos los que se asociaren, a la aprobación de la Autoridad competente, a fin de abrir este Monte-pío el 1º de Enero del próximo año.

Santa Oliva 10 de Noviembre de 1878.

La Comisión - Miguel Pascual - Pablo Bolet - Francisco Borrell - Jaime Rosell - Salvador Francesch.

Examinadas las antecedentes Ordenanzas y hallándolas conformes para el objeto que se propone la Comisión que las suscribe, vengo en aprobarlas a lo dispuesto en el Decreto de 20 de Noviembre de 1868, devolviendo un ejemplar a los interesados para su gobierno.

Santa Oliva 11 de Noviembre de 1878

El Alcalde Andrés Nin - Tomé razon José Vidal Secretario

[a partir d' aquí la lletra ja no és de mossèn Homs]

Es copia

Santa Oliva 29 Agosto de 1887

El Presidente del Monte-pío

Jaime Rosell

[a partir d'aquí hi ha un altre canvi de lletra]

Regda. [registrada] al nº 14.

Tarragona 13 de Setiembre 1887

Presentado en este Gobierno

El Gobernador

[hi ha una firma il·legible]"

Així doncs, el "Monte-pío" es deuria crear durant l'època del rector Salvador Vidal i Font (1877-1882). A continuació hi ha un buit documental durant el qual hi va haver diversos sacerdots.

Segell del «Monte-pío», emprat ja el 1887.

La primera notícia segura sobre la seva existència és del 8 d'abril de 1886 (o sigui, després de set anys i mig de no saber-ne res), amb motiu de la visita pastoral que es realitzà a Santa Oliva,⁽⁷⁾ quan, en parlar de la parròquia, se'ns diu: "...hay establecido un Monte-pío de socorros mutuos bajo la administracion del párroco". En aquella època s'ocupava dels afers religiosos el regent Eduard Capella i Plans (1885-1887). El 1886 la demarcació parroquial, que des del 1868 incloïa també Saïfores,⁽⁸⁾ tenia 700 habitants.⁽⁷⁾

Aquesta referència de 1886 ens indica clarament que el "Monte-pío" ja existia. Per tot el que s'ha dit, la data de l'1-1-1879 la donem per bona ja que, més que haver-hi documentació que la confirmi, el que no hi ha és cap cosa que ens pugui fer pensar el contrari. El "Monte-pío" es va crear "...amb una finalitat d'ajuda social i adaptat als nous temps..."⁽⁹⁾ Precisament durant les dècades dels anys setanta i vuitanta del segle XIX es detecta al Penedès l'existència de diverses agrupacions amb una finalitat similar. De fet el dret d'associació havia estat reconegut per primera vegada a la Constitució de 1869.

Els diversos aspectes i l'evolució del "Monte-pío" seran tractats en els següents apartats.

El llibre d'actes i altres fonts d'informació

El llibre d'actes⁽⁴⁾ consta de 99 folis, dels quals se'n van arribar a omplir 51. Tots els folis tenen el segell del Govern Civil de Tarragona i, el que és molt interessant, el del "Monte-pío" mateix (fig. 1). Aquest

té forma ovalada (3'5 cm de llarg i 2'2 cm d'ample), consta de la inscripció "MONTE-PIÓ DE S^a OLIVA" i al mig hi ha una branqueta d'olivera. A la diligència d'obertura,⁽¹⁰⁾ feta el 20 de juliol de 1887, o sia 15 mesos després de la visita pastoral, ja es diu que els folis estan "...sellados con el del Monte-pío de Socorros Mútuos establecido en Santa Oliva bajo la invocación de Ntra. Señora de la Oliva". Per tant, comprovem que el segell ja existia el 1887 i, sobretot, es confirma que el "Monte-pío" tenia designada patrona (com veurem, el reglament de 1878 ja ens en parlava). Signen el text Jaume Rosell (president), mossèn Joan Homs (secretari) i Joan Galofré ("contador"). Les actes, que comprenen els anys 1887 a 1938, estan sempre redactades en castellà.

La primera acta⁽¹¹⁾ es va fer el 24-7-1887. Aquell dia es reuní la Junta General. És interessant la puntualització que s'hi fa:

"En atencion a que este Monte-pío nunca ha llevado con las formalidades debidas la documentacion perteneciente a la misma se tiene por aprobado cuanto ella ha llevado a efecto, delegando a la Junta de gobierno de la misma para que practiquen el arqueo en la caja del mismo con el fin de saber las cantidades que el mismo posee y adquiera dos libros de contabilidad para hacer los respectivos asientos en lo sucesivo."

Vet aquí el motiu pel qual no sabem res del període que va de 1878 a 1886-1887. Ara, una llei del 30-6-1887 que assenyalava com s'havia d'exercir el dret d'associació obligava a portar aquest registre.⁽¹²⁾ El 28-7-1887⁽¹³⁾ es reuní la junta de govern amb la finalitat de constituir-se legalment.

A grans trets direm que el llibre d'actes recull les reunions que celebrava la junta general de socis i la junta de govern. La junta general es reuní sempre mitjançant pregó (així es fa constar a les actes). Al principi la convocatòria es feia el primer diumenge del mes de juliol de cada any. En canvi, la reunió de la junta de govern, integrada només pels membres directius, es feia el primer diumenge després del dia d'any nou. Així va funcionar fins al 1906, ja que, per acord del 2-7-1905,⁽¹⁴⁾ es decidí que tot s'agruparia en una junta general de socis el primer diumenge després del dia d'any nou. A part de les reunions ordinàries, se'n van fer algunes d'extraordinàries quan la urgència d'algun tema ho requeria.

Durant l'època del rector Joan Homs i Arenes (1887-1897) i de l'econom Antoni Mirabet i Bofarull (1897), el llibre d'actes no ofereix anomalies. Després, amb l'arribada del rector Eloi Camps i Pallejà (1897-1904) i de l'econom Ramon Badia i Barès (1904-1905), el llibre emmudeix. Sembla que cal atribuir als dos capellans la responsabilitat de no haver apuntat les actes durant aquells anys.⁽¹⁵⁾ Malgrat tot, el "Monte-pío" no es deuria aturar, car a la visita pastoral del 8-11-1903⁽¹⁶⁾ es comenta que "...además [existe] un Monte-pío de Socorros Mútuos titulado de N^a S^a de la Oliva". Les actes es reprenen a partir de 1905 i no fan mai cap mena de comentari sobre els anys indocumentats. Precisament l'autor de les noves anotacions serà el rector Josep Gaillemí i Blanchart (1905-1920), qui ens deixà unes actes plenes de detalls i precisions. A partir de 1920 el "Monte-pío" se separà de la parròquia i, per tant, els rectors deixaran de ser-ne els secretaris. Llavors les actes passaran a ser redactades per diversos individus que no fan bon paper, ja que són repetitives (obeint una mena de quasi formulisme), excessivament breus, poc precises i generalment buides de contingut. Fins i tot la lletra és dolenta i hi ha abundància de faltes d'ortografia i d'expressió greus. Aquesta situació ocupa especialment els anys 1921-1931. A partir de 1932 alguns anys les actes són més generoses en informació i en la resta d'aspectes comentats.

La darrera acta que es va fer és del 7-1-1938.⁽¹⁷⁾ La reunió dels primers dies de l'any següent no es deuria arribar a convocar a causa del desordre imperant, ja que poques jornades més tard, el 20 de gener de 1939, les tropes franquistes entraven a Santa Oliva. Malgrat tot, el 31-12-1938, com veurem al capítol referent a l'economia, el "Monte-pío" encara havia de tenir un mínim d'activitat.

Deixant de banda el llibre d'actes, altres fonts d'informació han estat l'Arxiu Diocesà de Barcelona,⁽¹⁸⁾ l'estudi de la parròquia de Santa Oliva que l'autor d'aquest treball ha realitzat recentment⁽²⁾ i una llibreta d'estalvis a nom del "Monte-pío" que comprèn els anys 1917-1938 i de la qual informarem oportunament, així com el fons que sobre associacions es conserva a l'Arxiu Històric de Tarragona.^{(5 i 19) (20)}

El reglament

Segons ja hem vist al principi,⁽⁵⁾ la comissió que s'encarregà de fer els passos previs per a la constitució del "Monte-pío" redactà un reglament el 1878. Aquest constava de 40 articles i duia per títol: "Ordenanzas del Monte-pío de Socorros Mútuos establecido en Santa Oliva bajo la invocación de Ntra. Señora de la Oliva". Nou anys després, segons la primera acta, que correspon a la reunió celebrada el 24-7-1887,⁽¹⁰⁾ el "Monte-pío" utilitzava aquest reglament, ja que s'acordà: "...se delega al Presidente para que extienda dos copias de los Estatutos de este Monte-pío y los eleve con respetuosa instancia al M. Y. Sr. Gobernador de la Provincia para su registro". Aquests estatuts i l'associació van ser registrats, ho hem vist anteriorment, el 13-9-1887.⁽⁵⁾ El "Monte-pío" tenia el número 14 al registre d'associacions del Govern Civil de Tarragona.

En els anys següents el "Monte-pío" va reformar diverses vegades alguns articles, tal com es comprova amb la lectura de les actes. Per això, a la junta de govern del 6-1-1896⁽²¹⁾ es prengué l'acord de redactar un nou reglament que inclogués les modificacions ja fetes i totes les que es creguessin oportú fer de nou. A la junta general extraordinària del 6-4-1896⁽²²⁾ s'aprovà el redactat del nou reglament. Aquells estatuts van ser impresos el mateix 1896 (figura 2), tractant-se en aquest cas els seus exemplars de petites joies bibliogràfiques, ja que és la primera edició coneguda fins al moment (encara que en forma d'opuscle, ja que només té 11 pàgines) d'àmbit santolivenc. Els estatuts de 1896 es basaven en els de 1878, però eren més acurats tècnicament parlant. Constaven de 45 articles distribuïts en 9 capítols: i "Objeto del Monte-pío", ii i iii "De los socios", iv "De los socios ausentes", v "Del fallecimiento de un socio", vi "Organización del Monte-pío", vii "De la Junta general", viii "De la disolución del Monte-pío", ix "Disposiciones generales".

Noves reformes motivaren que el 3-1-1915⁽²³⁾ la junta general decidís el que segueix: "...se acordó la impresión de [...] tres cientos reglamentos con sus correspondientes artículos reformados en las correspondientes sesiones del año pasado, debiendo ser distribuidos gratuitamente á los socios y con el pago de setenta y cinco céntimos para los que ingresen".⁽²⁴⁾ Aquest altre imprès, de 13 pàgines, és també una joia bibliogràfica per a Santa Oliva, la segona en antiguitat (figura 3), i du la data de 1915. El reglament de 1915 té 42 articles,

REGLAMENTO
DEL
MONTE-PIO DE SOCORROS MÚTUOS
ESTABLECIDO
EN
SANTA OLIVA,
BAJO LA INVOCACIÓN
DE
NUESTRA SEÑORA DE LA OLIVA.

VILAFRANCA DEL PANADÉS
Imprenta de Pedro Alagret y Vilaró, calle de la Cort, número 3.
1896.

3 menys que el de 1896, però distribuïts en el mateix nombre de capítols i amb els mateixos titulars.

Fins al 1938 es produïren diverses noves modificacions. Destaquen, sobretot, les que recullen les actes de la junta general ordinària del 2-1-1921,⁽²⁵⁾ on es decidí actuar sobre qüestions de caire religiós, un cop produïda l'escissió de la parròquia, i de la junta general extraordinària del 4-12-1932,⁽²⁶⁾ on es reformà a fons el reglament especialment per deixar clara l'esmentada ruptura de 1920 (5 articles suprimits i 18 de modificats).

Els diversos aspectes que contemplen aquests reglaments seran analitzats progressivament dins dels propers apartats. Ara, però, només volem deixar constància d'alguns articles curiosos dels reglaments. Així, el de 1878 deia:

"Artículo 19. Tampoco percibirá socorro alguno el individuo que sin prescripción médica se sangrare o purgare, el que vaya a tomar baños u otros remedios, el que esté en manos de curanderos; el que padezca dolor reumático, a no ser que sea en calentura y no sea habitual, los enfermos de gota o venéreos, los heridos en riñas o desafío, a no ser que el paciente haya sido, sin buscarlo, atropellado, ni los heridos que tengan voluntariamente las armas."

Al reglament de 1896 aquest article, que passà a ser el número 15, es redactà de forma semblant, però especificant al final que no tindrien dret a cobrar els "...que reciban lesiones militando voluntariamente en algún partido político".

El 1878 llegim:

"Artículo 38. Todo individuo que [...] sea immoral, sedicioso, escandaloso o que tenga cualquier otro defecto notable y público, y el que dejare de pertenecer al gremio de Nuestra Santa Madre la Iglesia Católica, será excluido del Monte-pío".

L'article 44 de l'any 1896 s'expressa en uns termes semblants.

Finalitats del "Monte-pío"

El seu objectiu bàsic ja quedà definit des d'un principi al preàmbul del reglament de 1878: "De la formación de este Monte [sic]. El objeto de esta Asociación es el socorrerse mutuamente en caso de enfermedad".

"...[El 'Monte-pío'] estava format únicament per homes. Aquests pagaven una quota i, a canvi, rebien un ajuda monetària durant els mesos que estaven malalts. A més, mentre havien d'estar-se al llit, la resta de socis els treballaven la terra mitjançant torns organitzats. El "Monte-pío" tenia el seu propi reglament i una organització certament modelica per a un petit poble com era Santa Oliva a finals del segle XIX."⁽²⁷⁾

Fins i tot, durant uns anys la bona disposició del rector va permetre que amb els fons de l'entitat es fessin préstecs molt assequibles als seus membres. Tot el que aquí diem de forma breu serà tractat àmpliament en els propers apartats.

La vessant religiosa

"Els sacerdots [...] eren els secretaris [del 'Monte-pío'], ja que la parròquia havia estat la seva creadora i era el seu motor. Per això les reunions es celebraven a la rectoria. Per tant, el seu caire era religiós i social en tots els sentits."⁽²⁸⁾ Aquest caràcter religiós del "Monte-pío" queda ben reflectit en diversos articles dels reglaments. Destacarem especialment els següents:

Article 1 de 1878: "... pudiendo ingresar en [el 'Monte-pío'] [...] todos los hombres residentes en Santa Oliva o en el barrio de Sayforas..." Com veiem, no s'utilitza el mot "parròquia", però la menció de Saifores no deixa cap dubte. A l'article 1 de 1896 ja es deixa del tot clar: "...podrán ingresar individuos varones residentes en la Parroquia de este pueblo..."

Articles 30 de 1878 i 24 de 1896: regulen el transport del difunt a l'església i al cementiri, amb les corresponents "hachas".

Articles 32 de 1878 i 25 de 1896: contenen més detalls referents a l'article anterior i s'especifica que els habitants de Saifores es registren per un torn especial establert per ells.

Articles 37 de 1878 i 43 de 1896: el de 1878 obliga tots els membres del "Monte-pío" a anar a la processó del dia de Corpus, mentre que al de 1896 s'assenyala la necessitat que siguin catorze.

Article 38 de 1878 i 44 de 1896: especifiquen l'obligació de ser catòlic per poder pertànyer al "Monte-pío".

És evident, doncs, la vessant religiosa de la institució. De tant en tant, però, al llibre d'actes queden de manifest els conflictes ocasionats pel desacord o pel no compliment d'algunes obligacions que això comportava. El 3-7-1892⁽²⁹⁾ llegim:

"En atención a que el artículo 37 del reglamento dispone que los hermanos asistan a la procesion del día del Corpus llevando hacha costeada por el Monte-pío, y teniendo en cuenta que [...] de algún tiempo a esta parte deja de cumplirse llegando hasta el escándalo de asistir sólo dos o tres personas con hacha a dicho acto religioso, el Rdo. Cura Párroco excitó el celo del Monte-pío a fin de que [...] por lo menos se designe un número de individuos que en representación del Monte-pío asistan a la procesión, y acuerda que anualmente asistan a dicho acto catorce hermanos con hachas..."

El 2-8-1897⁽³⁰⁾ s'insisteix, referint-se a l'article 43 de 1896, que és obligatori que el designat assisteixi a la processó de Corpus. L'infractor serà sancionat amb una multa de 50 cèntims.

El 6-1-1907⁽³¹⁾ es parla d'un nou problema, el del dia de la festa de Santa Oliva, patrona del "Monte-pío":

"Habiéndose dado cuenta por la Presidencia que siendo escasos los asociados que asisten a la función religiosa que todos los años se celebra el día siguiente de la pasqua de Resurrección en honor de la Patrona del Montepío, por unanimidad se acordó imponer una peseta de multa a aquellos individuos que no asistieran sin presentar una causa racional."

El 1915 es fa un nou reglament. Els articles més destacats que afecten a la qüestió religiosa són:

"Artículo 1º. Esta Sociedad seguirá denominándose Monte-pío de Socorros Mútuos de Santa Oliva, bajo cuya protección se pone y segui-

Reglamento
del
Montepío de Socorros Mútuos
de
SANTA OLIVA

VENDRELL
Imprenta Ramón Hermanos & Sobrino
Plaza Pi y Margall, núm. 2
1915.

Portada del reglament imprès el 1915.

rá honrando a dicha Santa con una solemne función religiosa en la forma que más abajo se dirá."

L'àmbit d'influència del "Monte-pío" és la parròquia.

Els articles 20 i 21 són molts semblants al 24 i 25 de 1896.

"Art. 39. Todos los años al día siguiente a la fiesta de Pascua de Resurrección, el Monte-pío obsequiará a la virgen y mártir Santa Oliva, patrona de la Sociedad, con un solemne oficio en la iglesia parroquial al que deberán concurrir todos los socios, cuya no asistencia será castigada con la multa de una peseta".

Els articles 40 i 41 són copiats del 43 i 44 de 1896.

Els anys continuen passant. Hem dit que les reunions sempre es van fer a la rectoria, ja que així ho manifesten totes les actes. Però el 1918 es va haver de fer en un lloc diferent de l'habitual, malgrat que el reglament de 1915 no ho preveia ("Art. 31. El Monte-pío se reunirá en Junta General [...] en su domicilio que es la casa rectoral desde su fundacion..."). Consta que la junta general del 6-1-1918⁽³²⁾ se celebrà "...en la sala del café de Antonio Rosell por no ser suficiente capaz el salón de la casa rectoral...", la qual cosa deuria comptar, lògicament, amb l'aprovació del rector Gallemí. L'any següent, el 5-1-1919,⁽³³⁾ es va fer "...en el salón de recreo del café de Juan Navarro...", que creiem que era cal Fuster. I l'11-1-1920⁽³⁴⁾ consta "...en la sala de recreo de Ramon Giral...". Precisament en aquells anys, concretament a partir de 1917-1918, Santa Oliva va viure un època de convulsió que va durar fins al 1922-1923.⁽³⁵⁾ El moviment sindicalista en va ser la causa; l'efecte més clar, la separació de molta gent de la pràctica religiosa i, per tant, l'ensorrament de la gran obra feta pel rector Gallemí.⁽³⁶⁾ Fou llavors quan el "Monte-pío", pel fet de ser de la parròquia, sofrí el fet més transcendental de la seva història. Però abans d'explicar-ho, veiem què va passar en aquella reunió de la junta general de l'11-1-1920,⁽³⁴⁾ a la qual el rector assistí per última vegada i en redactà l'acta per darrer cop:

"Igualmente se pidió que fuera libre la asistencia a la fiesta religiosa. Considerando que no había motivos justos que apoyaran dicha

pretensió, se contestó por individuos de la Junta que teniendo carácter religioso la Sociedad y sentimientos cristianos la mayoría de los socios se continúe honrando todos los años con un oficio a su patrona Santa Oliva con asistencia de todos los socios según preceptua el artículo treinta y nueve y cuarenta del Reglamento."

El rector aguantava el xàfec.

Mossèn Josep Gallemí marxà del poble el 22-6-1920, després de 15 anys d'exercir-hi el càrrec. De forma simbòlica podem considerar que aquesta és la data de la ruptura del "Monte-pío" amb la parròquia, i per tant de la seva reconversió en una organització plenament laica. Gallemí, amb el seu caràcter fort, deuria aguantar la situació fins a l'últim moment.

La següent reunió de la junta general és el 2-1-1921,⁽²⁵⁾ es fa "... en la sala recreativa de Juan Navarro..." i el secretari que s'elegeix és Antoni Rosell i Carreras, el qual redacta l'acta, sense que es faci cap esment al nou rector que hi ha des de fa uns mesos. L'acord que s'hi pren acaba de consumir la ruptura:

"Acto seguido se da lectura del acta anterior y una vez terminada el Presidente pide si todos los socios estaban conformes y la mayoría de socios protestaron y seguidamente alegaron que la fiesta Religiosa [sic] que celebraba todos los años el segundo día de Pascua de Resurrección el Montepío en la Iglesia Parroquial que todos los socios quedasen libres de asistir a dicha fiesta Religiosa, y también suprimir el artículo cuarenta de este Reglamento y no abiendo discusión contraria quedan aprobados por la mayoría de socios."

Malgrat tot el que s'ha dit, no deixa de ser curiós que en els balanços econòmics de 1922 i 1923⁽²⁶⁾ s'inclogui, dins el capítol de despeses, 1'50 ptes. "por el oficio de la Hermandad". Això voldria dir que, tot i no ser-hi obligatòria l'assistència, la cerimònia religiosa comptaria encara amb la presència d'alguns associats.

A partir de l'any següent (1921) i fins al final (1938) les reunions sempre es fan "...en la sala de baile de Camilo Raspall..." (únicament el 1937 es fa constar "...en la sala de baile de la 'Coperativa la

Unió'...", que devia ser el nom adoptat durant la Guerra Civil). Es tracta, doncs, de cal Fuster (a l'actual carrer de Mossèn Josep Mª Jané), la societat considerada d'esquerrres, en contraposició de cal Morles (al carrer de Torras i Bages), que era de dretes i havia estat clausurada el 1936.

La ruptura del "Monte-pío" amb la parròquia queda confirmada amb les visites pastorals del 23-9-1927⁽³⁷⁾ i 5-12-1930,⁽³⁸⁾ que presenten idèntic text:

"Antes de la propaganda sindicalista existía un Sindicato católico, que desapareció por completo. Sólo existe una 'Hermandad de Santa Oliva' para socorrer a los enfermos, que antes del sindicalismo era parroquial. Actualmente es indiferente en Religión, y lleva una vida muy precaria."

El "Sindicato católico" es refereix al Sindicat Agrícola, del qual parlarem en un futur treball d'investigació; la "Hermandad de Santa Oliva" és el "Monte-pío".

Per acabar parlarem de la important reforma que a la junta general extraordinària de l'11-12-1932⁽²⁶⁾ es va fer del reglament. Un dels principals objectius va ser esborrar qualsevol rastre que fes olor de religió. A la pràctica, però, ja s'actuava així des del 1920. Ara només se'n deixava constància escrita. Es suprimiren, entre altres, tres articles del reglament de 1915: 1) el que feia referència a la festa de la patrona (article 39), 2) a la festa de Corpus (article 40) i 3) a la necessitat de ser catòlic per poder pertànyer al "Monte-pío" (article 41). Es modificaren, entre altres, quatre articles de 1915 relacionats amb el fet parroquial i religiós: 1) "Esta Sociedad seguirá denominándose 'Montepío de Socorros Mútuos de Santa Oliva'" i hi podran pertànyer els "residentes en el término municipal de este pueblo y caserío de Saiforas" (article 1), suprimint-se així l'expressió "parròquia" de 1915, però mantenint l'àmbit territorial d'actuació; 2) es suprimeix la part dels articles 20 i 21 que fa esment a les obligacions en l'àmbit de les funcions religioses en cas d'una defunció; i 3) les reunions de la junta general es faran "...en el local que estime conveniente la Junta de Gobierno..." en lloc de la rectoria (article 31).

El component humà

El 8-7-1894⁽³⁹⁾ el "Monte-pío" tenia 80 membres, tots ells homes: "Así mismo acuerda el Monte-pío abonar en la cuenta corriente del Andador 160 ptas. importe de cuatro meses de las cuotas de ochenta hermanos". El 8-1-1911⁽⁴⁰⁾ es diu que "...cada día [...] va [...] siendo mayor el número de los asociados...". El 1919, amb motiu de la visita pastoral del dia 20 de març,⁽⁴¹⁾ el rector Gallemí manifestà que "...hay en la parroquia el Monte-pío para hombres y al que pertenecen la mayor parte de los hombres del pueblo...". Mercès a tres balanços econòmics, sabem que el 1922 tenia 137 homes,⁽⁵⁾ el 1923 eren 127⁽⁵⁾ i el 1924 eren 129.⁽¹⁹⁾ El 5-1-1936⁽⁴²⁾ el descens havia estat acusat, ja que tenia 80 associats: "per la cuota de 80 socis...". A part d'això, no sabem res més del nombre total de persones que formaven la institució. Ens consta que hi havia un llibre de registre de tots,^(10 i 43) però fins ara no ha estat localitzat.

Existien diversos càrrecs dins la junta de govern, regulats pels reglaments. A grans trets les seves característiques i funcions eren les següents:

President. Ordenava els pagaments, presidia les reunions i firmava la correspondència oficial. Els que van durar més temps van ser Jaume Rosell i Sanahuja (1887-1895) i Joan Galofré i Jané (1895-1917).⁽⁴⁴⁾ A partir de 1920 el càrrec es va renovar quasi sempre cada dos anys.

Secretari. Aixecava les actes de la junta de govern i la junta general, autoritzava la correspondència oficial, portava el registre de socis i dels fons socials, conservava la documentació del "Monte-pío" i pagava els subsidis ordenats pel president. Fins al 1920, l'any del trencament amb la parròquia, ocuparen el càrrec els sacerdots; després el que més temps hi va ser fou Josep Dias i Pascual (1923-1932).

"Contador". Portava el compte d'ingressos i pagaments i feia el balanç semestral i anual. En destacà, pel temps de durada, Carles Garriga i Torrens (1905-1920).⁽⁴⁵⁾

Tresorer. Custodiava els diners de la caixa, portava un llibre d'entrada i sortida de cabals. Els que van ocupar més temps el lloc

foren Miquel Pascual i Galimany (1887-1910)⁽⁴⁶⁾ i Miquel Pascual i Plana (1910-1920).

Infermer 1r. Visitava els malalts i controlava que no hi hagués frau en la qüestió de les baixes. Fou un càrrec que passà per moltes mans.

Vicepresident. Substituïa al president en cas d'absència o malaltia. Joan Ventosa i Campanera ho fou entre 1905 i 1915.⁽⁴⁶⁾

Infermer 2n. Substituïa l'infermer 1r en cas d'absència o malaltia. Els posseïdors del càrrec van canviar sovint.

A part d'aquests càrrecs, tots de la junta de govern, n'existien tres més:

"Andador". Era un càrrec retribuït, contemplat pels reglaments de 1878, 1896, 1915 i les reformes de 1932,⁽²⁶⁾ consistent a cobrar les quotes mensuals dels socis passant casa per casa. El llibre d'actes l'anomena poques vegades, la primera el 3-7-1892.⁽²⁹⁾

Infermer de Saïfores. No era un càrrec oficial, ja que no consta als reglaments. Sorgiria a causa de la distància existent entre Saïfores i Santa Oliva. S'esmenta per primera vegada el 2-1-1910⁽⁴⁷⁾ i per darrera el 2-1-1921,⁽²⁹⁾ ocupant-lo sempre Joan Xambó.

Metge. L'article 15 del reglament de 1878 ja deia que quan un soci es posava malalt havia d'avisar un metge, el qual s'ocuparia de certificar el tipus i la durada de la malaltia. El 24-5-1906⁽⁴⁸⁾ la junta general acordà tenir un metge propi: "...nombrar [...] un médico inspector para que cuando lo pide la Junta visite a los socios enfermos averiguando así la certeza de la enfermedad". El 3-1-1915⁽²³⁾ sabem que es nomena "Rafael Escofet médico del Monte-pío en el haber anual de veinticinco pesetas"; a més el nou reglament d'aquell any (article 7) i el de 1932 [ídem] ja parla del "...médico de la Sociedad...", contemplant-lo com a propi. El 1935, com a mínim, encara existia.⁽⁴⁹⁾

Aspectes econòmics

El "Monte-pío" tenia el seu propi llibre de comptabilitat,⁽⁵⁰⁾ però lamentablement fins al moment present no ha aparegut. En un quadre (figura 4) hem col·locat totes les xifres dels balanços econòmics que hem pogut esbrinar. Tots són datats a 31 de desembre. Les dades han estat extretes del llibre d'actes, excepte les dels anys 1922-1923⁽⁵¹⁾ i 1924-1929-1933.⁽¹⁹⁾ A grans trets, podem distingir sis moments diferents:

1) 1879-1886: Inexistència de dades.

2) 1887-1896: Són temps en què es guanya liquiditat progressivament, es passa de 2.808'77 ptes. el primer any a 3.635'29 ptes. el darrer. El 21-1-1894⁽⁵¹⁾ s'acorda fer una reunió especial "...habiendo en cuenta la penuria porque atraviesa esta población...". Es refereix a les conseqüències de la fil·loxera. La nova reunió es fa el 2-2-1894,⁽⁵¹⁾ es comenta la bona marxa del "Monte-pío" i es prenen mesures per pal·liar els efectes de la fil·loxera:

"En vista de la crisis porque atraviesa esta localidad, en méritos de la cual los hermanos se hallan muy apurados para llenar sus obligaciones para con el Monte-pío, mientras éste, se halla en relativo estado de prosperidad, acuerda el Monte-pío por unanimidad se suspende el cobro de cuotas durante los meses de Marzo, Abril, Mayo y Junio..."

3) 1897-1913: Nova inexistència de dades.

4) 1904-1919: En podríem anomenar el "període Gallemí", ja que quasi coincideix plenament amb l'estada d'aquest rector a Santa Oliva (1905-1920). L'etapa s'inicia amb uns recursos al voltant de les 3.300 ptes. (1904), o sigui, semblants als de la segona etapa. A continuació el descens és acusat, la qual cosa va fer que a la reunió del 24-5-1906⁽⁴⁸⁾ s'acordés abaixar els subsidis tenint en compte que "...los recursos de la Asociación van agotándose de un modo alarmante". El 1907 es tocà fons (2.424'05 ptes.), per la qual cosa a la reunió del 5-1-1908,⁽⁵²⁾ per tal de pal·liar la situació, es decidí pujar la quota mensual de 0'5 a 0'75 ptes., i que els membres de la junta de govern també la paguessin (fins llavors n'estaven exempts). La nova taxa només es cobrà durant 1908. Fins al 1912 els resultats van ser sem-

pre positius, aconseguint-se llavors el màxim històric documentat (3.833'50 ptes.); la satisfacció es fa evident en diverses actes.⁽⁵³⁾ Del 1912 al 1917 van ser uns anys estables. El gran ensurt es va produir en passar d'un balanç de 3.726'81 ptes. el 1917 a 2.500'54 ptes. el 1918, amb la qual cosa els recursos es reduïren un 32'9%. Desconeixem quines en van ser les causes.⁽⁵⁴⁾ A la reunió del 5-1-1919 (33) es comentà que "en general ha causado penosa impresión los resultados de las cuentas presentadas, ya que hasta el presente todos los años se saldaban con superávit con los cuales se había reunido un importante remanente el cual queda reducido notablemente con el mencionado déficit...". El 1919 els recursos eren de 2.311'14 ptes.

5) 1920-1931: Durant aquests anys només tenim informació del 1922, 1923, 1924 i 1929. Els resultats s'assemblen als del final de l'etapa anterior. Això tal volta ens podria fer pensar que durant els anys no documentats els balanços van ser similars. Però no ho podem pas assegurar. En tot cas, és evident que les xifres són ben diferents de la major part del "període Gallemí".

6) 1932-1938: El 1932 el balanç va ser de 887'15 ptes., el mínim històric. Com que el 1929 va ser de 2.180'85 ptes., cal suposar que entremig hi va haver una segona davallada forta. Del 1932 al 1937 els resultats són sempre molt reduïts. Del 1938 no hi ha dades.

De tot això podem deduir que hi ha una clara diferència entre el període en el qual la parròquia dirigia el "Monte-pío" (fins al 1920) i el següent. Però no tenim pas elements de judici per afirmar que aquest canvi influís en la gestió dels recursos econòmics. No podem parlar necessàriament d'una mala gestió, ja que no sabem què succeí realment. El què sí que està clar és que els darrers anys d'existència, durant la II República, el "Monte-pío" es trobava en una situació de quasi fallida econòmica. Durant aquells últims anys, ho hem vist amb anterioritat, el nombre d'associats també havia descendit enormement.

La darrera acta es va fer el 7-1-1938.⁽¹⁷⁾ Ens consta que el "Monte-pío" encara funcionà al llarg de tot aquell any, malgrat els problemes ocasionats per la Guerra Civil, essent la darrera referència del 31 de desembre de 1938,⁽⁵⁵⁾ precisament la vigília del dia en què s'haguessin complert els 60 anys de la institució. Els primers dies de 1939 tocava fer junta general ordinària, però ja no es deuria reunir, ja que l'avanç de

Balanços econòmics, amb data 31 de desembre, de tots els anys que s'ha pogut esbrinar.

l'exèrcit franquista era imparable. Aquest entrà a Santa Oliva el 20 de gener. Sabem, segons ens han dit fonts orals, que els nous governants requisaren almenys una part dels fons del "Monte-pío".⁽⁵⁶⁾

Deixant la qüestió dels balanços, cal parlar de la funció de caixa d'estalvis que exercí el "Monte-pío" durant l'època de mossèn Gallemí. El 3-1-1909⁽⁵⁷⁾ s'acordà:

"Puesto a discusión el modo de emplear parte de la cantidad que en metálico queda en caja se acordó facilitar cantidades a aquellos individuos del Montepio que a la vez lo sean de la Sociedad que en este existe para auxiliarse de la pérdida y quebranto que puedan sufrir al cebar bueyes..."

El 12-10-1912⁽⁵⁸⁾ mossèn Gallemí anota:

"Como secretario del Monte-pío de Socorros Mútuos, el Párroco ha procurado que de los fondos del mismo que suman unas 7.000 pts. se hicieran pequeños préstamos a los socios con un interés modico y así librarlos de las garras de algunos usureros que los desplumaban sin piedad."⁽⁵⁹⁾

Finalment, a la visita pastoral del 18-10-1912⁽⁶⁰⁾ el bisbe fa el següent comentari:

"Expresamos ante todo Nuestro agrado por las obras económico-sociales que funcionan en el pueblo bajo la dirección del Rdo. Cura-Párroco, como son el Sindicato y la Caja de Ahorros para los que asisten al Catecismo."

El "Sindicato" era el Sindicat Agrícola i la "Caja de Ahorros" el "Monte-pío", destacant, amb aquesta expressió, la vessant de servei de préstec que també havia adquirit.

Per acabar, farem una breu pinzellada de les tarifes que afectaven els socis, segons es dedueix del llibre d'actes i dels reglaments. La quota per entrar al "Monte-pío" va ser sempre de 5 ptes. per als individus més joves, que eren els que solien demanar l'ingrés; a partir de certa edat l'entrada s'anava encarint progressivament. La quota mensual va ser de 0'5 ptes. fins al 1923 (a excepció de 1908, que es va establir en 0'75 per remuntar la greu situació econòmica), en què passà a 0'75 ptes. fins al final.

Quant a les percepcions per defunció, la família del soci que havia mort cobrava 10 ptes., quantitat que mai es va alterar. Però on hi va haver molts canvis va ser en els subsidis per malalties. Com que seria llarg d'explicar, intentarem abreujar simplificant-ho. Fins al 1896 les tarifes dividien els malalts en dues seccions, la de medicina i la de cirurgia, mentre que a partir d'aquell any es van unificar. Com més temps durava la malaltia, el subsidi que es cobrava anava descendant gradualment. Per no estendre'ns molt direm que, combinats tots aquests factors, els barems assenyalaren al llarg dels anys un màxim de 2'5 ptes./dia i un mínim de 0'25 ptes./dia.

A part de tot el que s'ha dit sobre tarifes i subsidis, cal deixar constància que els diversos reglaments preveien, per a casos concrets, excepcions i multes. A més, quan la situació econòmica del "Monte-pío" ho va requerir o permetre, es van adoptar canvis puntuals com a mesura de sanejament intern o d'ajuda a determinats col·lectius.

NOTES

- (1) Advertim que en el transcurs de les 10enes Jornades d'Estudis Penedesencs vam presentar la comunicació "Dues institucions santolivenques: el 'Monte-pío' (1879-1938) i el Sindicat Agrícola (1911-1920)". Amb posterioritat a aquelles 10enes Jornades d'Estudis Penedesencs va aparèixer més documentació sobre els dos temes tractats, la qual cosa ens va obligar a fer un replantejament. Finalment vam optar per separar la informació referent a les dues institucions de què es parlava. El "Monte-pío" ha restat com a tema de les 10enes Jornades, mentre que el Sindicat Agrícola passarà a ser el tema de les properes 11enes Jornades.
- (2) LATORRE I SOLÉ, Joan. *La parròquia de Santa Oliva del 1564 al 1997*. Vol. I. Editen: Ajuntament de Santa Oliva, Parròquia de Santa Maria de Santa Oliva i Consell Comarcal del Baix Penedès. Sant Sadurn d'Anoia, 1997.
- (3) Malgrat que l'expressió "Monte-pío" és incorrecta ortogràficament parlant, és la que de forma abreujada a partir d'ara utilitzarem habitualment per referir-nos al que a quasi tota la documentació oficial es coneix com a "Monte-pío de Socorros Mútuos de Santa Oliva". Aprofitem per deixar constància que sovint, però especialment durant la segona dècada del segle xx, els papers parlen, de forma no oficial, de la "Hermandad" i els seus membres són els "hermanos". Això coincideix amb el fet que algunes persones d'edat avançada del poble quan es refereixen al "Monte-pío" utilitzen la paraula "Germandat", manifestant que aquesta era l'expressió que la gent utilitzava en la parla habitual i que res té a veure amb les "Hermandades de Labradores y Ganaderos" del règim franquista.
- (4) "Actas del Monte-pío de Socorros Mútuos de Santa Oliva". El llibre en qüestió es pot consultar a la Col·lecció d' Història Local que depèn de l'Associació per a la Difusió de la Història de Santa Oliva (ADHSO). Va se donat per un particular del poble en crear-se, a l'agost de 1996, l'esmentada col·lecció. A partir d'ara ens hi referirem sempre amb les paraules llibre d'actes.
- (5) Arxiu Històric de Tarragona. Fons "Govern Civil de Tarragona", secció "Associacions". Registre número 1.146.
- (6) Pàgs. 9 i 10.
- (7) Arxiu Diocesà de Barcelona, visites pastorals, vol. 94, 73 i següents.
- (8) *La parròquia de Santa Oliva del 1564 al 1997*, pàgs. 94.
- (9) *La parròquia de Santa Oliva del 1564 al 1997*, pàgs. 103.
- (10) Llibre d'actes, foli 0.
- (11) Llibre d'actes, foli 1 r.
- (12) Aquesta va ser la primera llei que regulà el dret d'associació a l'Estat espanyol. Es publicà a la *Gaceta de Madrid* el 12-7-1887.
- (13) Llibre d'actes, foli 1 v.
- (14) Llibre d'actes, foli 20 r.
- (15) Segons es veu a *La parròquia de Santa Oliva del 1564 al 1997*, pàgs. 107 a 109, en general l'època del rector Camps va ser pobre en fets històrics en l'àmbit parroquial o, com a mínim, no se'n va deixar constància.

- (16) Arxiu Diocesà de Barcelona, visites pastorals, capsa 101, quadern titulat "Arciprestazgo de Vendrell Sta Pastoral Visita 1905 [sic, hauria de dir 1903]".
- (17) Llibre d'actes, foli 50 v.
- (18) Els volums de les visites pastorals, així com la carpeta "Santa Oliva" de la secció "Parròquies foranes".
- (19) Arxiu Històric de Tarragona. Fons "Govern Civil de Tarragona", secció "Associacions". Registre número 1.751.
- (20) Volem remarcar que ha restat pendent de fer un escorcoll exhaustiu de l'Arxiu Municipal de Santa Oliva (el que hem fet ha estat excessivament superficial), per la qual cosa, davant la possibilitat no descartable que contingui documentació sobre el tema, no podem donar per definitivament tancada la qüestió.
- (21) Llibre d'actes, foli 12 v.
- (22) Llibre d'actes, foli 13 r.
- (23) Llibre d'actes, foli 28 v.
- (24) De fet, el reglament de 1915 no es va aprovar fins al cap de dos mesos, exactament el 7 de març, en una junta general extraordinària que no consta al llibre d'actes però sí, en canvi, en dos papers de la referència de la nota 5.
- (25) Llibre d'actes, foli 34 r.
- (26) Llibre d'actes, foli 44 r.
- (27) *La parròquia de Santa Oliva del 1564 al 1997*, pàg. 103-104.
- (28) *La parròquia de Santa Oliva del 1564 al 1997*, pàg. 104.
- (29) Llibre d'actes, foli 8 v.
- (30) Llibre d'actes, foli 18 v.
- (31) Llibre d'actes, foli 23 r.
- (32) Llibre d'actes, foli 32 r.
- (33) Llibre d'actes, foli 32 v.
- (34) Llibre d'actes, foli 33 r.
- (35) Sobre la qüestió no entrarem en gaires detalls, ja que és extensament tractada a *La parròquia de Santa Oliva del 1564 al 1997* pàgs. 113 a 117.
- (36) *La parròquia de Santa Oliva del 1564 al 1997*, pàgs. 110 a 114.
- (37) Arxiu Diocesà de Barcelona, visites pastorals, capsa 117, expedient de Santa Oliva / lligall 122 suplement, expedient de Santa Oliva.
- (38) Arxiu Diocesà de Barcelona, visites pastorals, capsa 126, expedient de Santa Oliva.
- (39) Llibre d'actes, foli 11 v.
- (40) Llibre d'actes, foli 26 r.
- (41) Arxiu Diocesà de Barcelona, vol. 108, 367-369. El text, de fet, està redactat per Gallemí un mes més tard, el 15-4-1919.

- (42) L'anotació que presentem figura en forma d'esberrany darrere d'una factura de "L'launeria i lampisteria Francisco Badia" a nom del "Monte-pío", datada l'11-12-1935 (la factura es conserva solta dins el llibre d'actes). El paper en qüestió s'aprofita per anotar, de forma provisional, el balanç dels comptes del "Monte-pío" de l'exercici de 1935, els quals quedaren definitivament enregistrats a l'acta del 5-1-1936 (llibre d'actes, foli 49 r).
- (43) Article 13 del reglament de 1878; articles 25 i 29 del reglament de 1896; articles 21 i 25 del reglament de 1915.
- (44) Hem de suposar que es va mantenir en el càrrec entre 1897 i 1905, que és quan no tenim actes. En cas contrari hauria estat reelegit.
- (45) Potser ja ocupava el càrrec abans de 1905, però no tenim actes. Morí el 1920.
- (46) Novament recordem la manca d'actes entre 1897 i 1905.
- (47) Llibre d'actes, foli 25 v.
- (48) Llibre d'actes, foli 21 v.
- (49) Dins el llibre d'actes s'ha conservat un imprès dels anys 20, però complimentat el 26 de novembre i el 18 de desembre de 1935, sobre el control que exercí el metge del "Monte-pío" (de signatura il·legible) al soci i malalt Antoni Carreras i Vidal.
- (50) Article 13 del reglament de 1878, article 31 del reglament de 1896 i article 27 del reglament de 1915. Sovint també se'n fa referència al llibre d'actes.
- (51) Llibre d'actes, foli 11 r.
- (52) Llibre d'actes, foli 23 v.
- (53) Llibre d'actes, folis 24 r, 26 r i 27 v.
- (54) No sabem si hi pot tenir relació el fet que cap al 1917 s'inicia l'etapa de rebuig cap a tot el que té relació amb el fet religiós local.
- (55) El 6-1-1917 (llibre d'actes, foli 30 r) s'acordà obrir una llibreta de crèdit al "Banco Comercial de Barcelona", agència del Vendrell (llibreta número 286, oberta el 14-11-1917). Aquesta s'ha conservat dins el llibre d'actes. Té enregistrades operacions fins al dia 31-12-1938, la qual cosa demostra que al llarg de 1938 existí algun tipus d'activitat al "Monte-pío".
- (56) Ja des del reglament de 1878 (article 11) sabem que el tresorer guardava a casa seva una part dels dipòsits monetaris en una caixa de fusta tancada amb tres claus. Resseguint el llibre d'actes descobrim alguns detalls sobre la qüestió. Per a més seguretat el 1912 se'n comprà una de nova de ferro i s'encastà en una paret de la casa del tresorer. Tot i la millora, al juny de 1916 hi va haver un intent de robatori. Per això el 1917 s'obrí una llibreta d'estalvi, deixant a la caixa metàl·lica unes quantitats variables per poder operar amb facilitat. Gent d'edat avançada ens ha assegurat que el que hi havia a la caixa a principis de 1939 va ser requisat per les noves autoritats.
- (57) Llibre d'actes, foli 24 r.
- (58) Arxiu Diocesà de Barcelona, secció "Parròquies foranes", carpeta "Santa Oliva", document solt consistent en un inventari i una memòria de la parròquia datat el 12-10-1912.

- (59) Erròniament es fa constar que els fons del "Monte-pío" són de 7.000 ptes., quan realment hauria de dir 4.000, ja que el 1911 es va tancar amb una existència de 3.789'70 ptes. i el 1912 amb 3.833'50 ptes.
- (60) Arxiu Diocesà de Barcelona, visites pastorals, vol. 105, 50 v.